
Otvorený softvér vo vzdelávaní, výskume a v IT riešeniach

Žilina 2.–5. júla 2009



OPEN SOURCE SKRZE MIKROSPOLEČNOSTI

ZACHOVAL, František, (CZ)

1 Úvod

Príspevek sleduje sociologické fenomény blízke filozofii Open source (OS), definuje události, ktoré predchádzely a i paralelne existujú vedľa samotného procesu voľného sdelenia informácií v digitálnom svete. Autonomní priestory uvedených komunit fungujú zejména ve vlastnej stimulácii vývoje. Digitálna subkultúra a zejména OS komunita jsou súčasne považované za motor k inováciám a návrhom nových forem a funkcií. Postoje týchto skupín jsou silnou reflexi aktuálneho sveta a súčasne silnou inspirácií.

Príklady občanských neposlušností, hactivismu a pirátství jsou vždy dočasné a skrze dobové právni prizma prezentované více méně negativně. Je Open source v súčasne známe podobě další anomálií určité skupiny ve společnosti? K jejímu přiblížení zde rozebírám pár lokálních příkladů v prostoru od středověku přes evropské separatistické enklávy až po marketingový přístup Creative Commons.

2 Open society ve třech generacích

Svobodné ideály skrze mikrospolečnosti nám detailně zpracoval spisovatel, esejista a básník Peter Lamborn Wilson (aka Hakim Bey), autor *Dočasné autonomní zóny* (Temporary Autonomous Zone), kterou recenzoval Ondřej Slačálek ve čtrnáctideníku A2 v roce 2005,¹ „Dočasnou autonomní zónou jsou různé pokusy vymanit se z područí autorit a vystoupit ze stereotypů, které nám vnucuje oficiální kultura. Jedná se zároveň často o pokus osvobodovat

¹<http://www.advojka.cz/archiv/2005/8/od-revoluce-k-potulce> A2, 08/2005, ISSN 1803-6635

určitý prostor, vystoupit z mapy světa, již sestavila moc a která nikdy nemůže pokrýt celou skutečnost v měřítku jedna ku jedné, a na níž tedy stále existují místa, ze kterých lze alespoň načas vzdorovat tlakům moci.“

Pokud-li budeme skrze uvedenou šablonu nahlížet na dočasně neovládané územní celky ve střední Evropě, tak významnou genezí nám jsou kolonizační procesy. V českých poměrech tak stojí za zmínku události, které svou periferností nebyli doposud důsledně zpracovány, ale vytvořili ve 14. století významnou lokální anomálii na poli mocenských zájmů českých králů, vřatislavských biskupů a slezských Piastovců.²

V pomyslném trojúhelníku mezi masivem Králického Sněžníku, Hrubým Jeseníkem a Rychlebskými horami po dobu dvou generací ovládal rod Wüstehubů oblast, která přesahovala rozlohu současně standardizovaných okresů. Moravkoslezská historie je sestavena ze skutečných střípků, kde není přesně známo, odkud zmíněný rod vzešel a kde vznikl impulz pro jejich činy.

Každopádně Wüstehubové vzbuzují jisté rozpaky, neboť v jejich aktivitě se od počátku prolínaly dva obtížně slučitelné principy: drsné vystupování, přerůstající v brutální drobné války a na druhou stranu je jim připisována záslužná tvorba kulturní krajiny v zalesněných oblastech. Jejich ekonomicky nezávislé dominium mělo úzkou vazbu na tehdejší exploataci drahých kovů, které jim zajistilo skutečnou nezávislost.³

Pod jejich vládou vznikla důmyslná fortifikační síť hradů Kaltenštejn, Kolštejn, Pleče, Frýdberk a hrad Rychleby, které na obou stranách zemské hranice blokovaly tehdy jediné průchozí obchodní stezky. Ve své největší expanzi jsou nepřímo spojovány se založením nejméně třinácti vsí v dnešní Hanušovické vrchovině. Dlouhodobá důlní činnost nestačila financovat nákladná ochranná sídla a výrazné protěžování hospodaření podřízených vesnic nebylo možné. Wüstehubové zmizeli. Hrady se již neobývaly a započaté osídlování území i po ukončení důlní těžby v těžkých horských podmínkách se po dobu 700 let nadále rozrůstalo⁴. Tehdejší stav nastínil historik Martin Wihoda takto: „V jistém smyslu lze wüstehubská sídla označit za nepřírozený produkt soudobých mocenských poměrů, za hrady bez skutečné vazby na osídlenou krajinu.“⁵ Pochopitelně těchto případů je ve středověké historii mnoho, ale uvedený příklad se vymyká svou skutečností, že Wüstehubové svou nezávislostí a mohutnou stavební plodností rozvinuli danou oblast dle svých potřeb. Zvláštnost našeho příkladu je v tom, že refundované přírodní bohatství bylo efektivně investováno zpět do čerstvě kolonizované oblasti a do bezpečnosti samotných lidí.⁶

²Archaeologia historica 27/2002, Wihoda, Martin-Kouřil, Pavel: Česká kastelologie na rozcestí? AH 27, 2002, str. 22, ISSN 0231-5823, ISBN 80-7275-031-3

³vCasopis Slezského zemského muzea, Wüstehubové / Ďáblovo plémě nebo tvůrčové kulturní krajiny? str. 214, Martin Wihoda, Pavel Kouřil, ISSN 0323-0627

⁴Rapidní úpadek sídel nastal až po reemigračních procesech v letech 1946–1947, kde nové obyvatelstvo společně s komunistickými reformami zemědělství nedokázalo navázat na specifika hospodaření v horské krajině, <http://edata-base.net/>

⁵Časopis Slezského zemského muzea, Wüstehubové / Ďáblovo plémě nebo tvůrčové kulturní krajiny? str. 213, Martin Wihoda, Pavel Kouřil, ISSN 0323-0627

⁶Dochovala se jediná výjimka, kde vytěžené prostředky putovali mimo území rodu. Jednalo se pravděpodobně

Paralelně, tisíc kilometrů západně začali čistě diplomatickou cestou vznikat městské samosprávy, které byly nezávislé na Svaté říši římské. Bohatí občané si od půlky 13. století v městech jako Mainz, Regensburg, Strasbourg, Cologne a Speyer vymohli samosprávu. Započali tak zlatou éru vlastních svobodných měst (Freistadt) vůči císařovi. Jako u dynamického vývoje na moravskoslezském pomezí i zde proběhla zvláštní investice do vlastních obyvatel. Významným krokem byl vývoj v sekularizaci společnosti a výrazná tolerance v otázkách náboženských svobod.⁷ U těchto středověkých republik a pak zejména u bohatých jako byl Lübeck a Augsburg se jednalo o širší nezávislost, jelikož důsledně kontrolovali své obchodní aktivity a připouštěli pouze malé zásahy do vlastní politické struktury. Ekonomická síla Augsburgu vedla v roce 1540 k založení historicky první burzy v Německu.⁸ Absolutní svobody si kontinuálně tyto celky neužívaly, ale za svou dobu existence se jednalo o výkyvy v rádech generací, tedy většinou osob, které byly schopny danou politickou situaci v politickém klimatu diplomaticky zvládnout.⁹ Středověké svobodná města jsou přímým opakem Wilsonových teorií dočasnosti. Jejich dlouhodobé trvání bylo otázkou pouze okolních států, které je konstituovaly, tak jak tomu bylo při vzniku Svobodného města Danzig v roce 1920, díky výsledkům Versailleské mírové smlouvy.¹⁰ Právým opakem je Svobodný stát Fiume, které vzniklo deklarační teorií tvorby státu,¹¹ tedy metody již příznačné 20. století, kdy sám na sebe vyhlásil samostatnost a to bez ohledu na uznání okolními státy. Vůdci Gabrielu D'Annunziu svobodný stát vydržel pouhé čtyři roky.

Skutečným prototypem Wilsonových myšlenek se všemi insigniemi je současná enkláva „Podněsterská moldavská republika“ (Pridnestrovian Moldavian Republic, PMR), která vyhlásila samostatnost na Moldavské republice hned po rozpadu Sovětského svazu v roce 1990. Je neuvěřitelné jak podobnou genetiku má tento mladý stát, jak tomu bylo u karibských pirátů, a že si někdo může v současně totálně globalizované Evropě vyhlásit nezávislost a to i bez předpokladu výrazné politické nebo ekonomické účasti. PMR je de iure součástí Moldavska, ale útvar je 19 let samostatný. V důsledku národnostního rozložení ústava mladého státu deklaruje unikátní tříjazyčnost.¹² Drtivá většina internetových stránek a oficiální zastoupení

o diplomatické donátorství cisterciáků v nedalekém Kamenci.

⁷http://de.wikipedia.org/wiki/Augsburger_Reichs-_und_Religionsfrieden, Augsburské vyznání (25. června 1530), vyjádření evangelických stavů k teologickým otázkám, které se lišily od katolických pozic. http://de.wikipedia.org/wiki/Confessio_Augustana, Augšpurský mír (25. září 1555) ukončil první období náboženských válek v Německu.

⁸Pouze devět let po první burze na světě v Antverpách byla založena Augsburská burza, http://de.wikipedia.org/wiki/Augsburger_Börse

⁹http://de.wikipedia.org/wiki/Freie_Stadt

¹⁰Versailleská smlouva konstituovala dle mezinárodního práva tvorbu nového státu, kde obyvatelstvo volalo po právu na sebeurčení, které jim bylo odepřeno. Danzig 2. září 1939 po obsazení Polska zanikl, když vyhlásil připojení k Velkoněmecké říši.

¹¹Mnoho takto vzniklých útvarů nebylo okolními státy respektováno, ale Fiume bylo okamžitě uznáno Spojenými státy americkými, Francií a Velkou Británií.

¹²Podněstří na začátku 20. století bylo součástí multikulturního knížectví Bessarabia. Expanze Sovětského svazu ve 20. letech se zastavila na řece Dněstr, kde vznikla Moldavská autonomní sovětská socialistická republika. Po připojení Besarbie k Sovětskému svazu (1940) Podněstří vytvořilo spolu s Moldavskou SSR, už

Moldavské republiky v České republice nedoporučují vstup na jimi nekontrolované území. Obyvatelé Podněstří jako středověcí Wüsthubové vedli krvavou válku za samostatnost. Separatisté profitují ze získaných průmyslových zón, které tvořily 40 % hrubého domácího produktu celé bývalé Moldavské republiky a stejně zpětně investují do své ochrany v nárazové zóně. Samotný vznik Podněstří má národnostní pozadí, kde již v roce 1989 proběhly bouřlivé stávky v Tiraspolu vedené současným prezidentem Igorem Smirnovem, který nesouhlasil s čerstvě prohlášeným moldavským úředním jazykem.¹³

Stát, který formálně na mapě světa neexistuje, je vlastně ve svém měřítku suverénní jednotkou. Současný prezident Igor Smirnov skrze deklarační teorii, prohlásil PMR nositele myšlenek komunistické Moldavské SSR.¹⁴ Původní zájmy lidu tak pirátskou metodou v 20. století nepokrytě přetransformoval do odvážné stavby mladého státu. Současní občané participující společně na tomto projektu jsou nadmíru spokojeni, jako vysokoškolský student z místní tiraspolské univerzity Vladimír Ševčenko: „Necítím se nějak omezen, byl jsem před rokem v Německu na stáži, jsme svobodní.“

Jak karibští piráti byli existenčně závislí na vznikajících námořních cestách, tak i PMR je nepřímo kritizována za soudobý neetický prohřešek; ilegální obchod se zbraněmi. Rovina celospolečensky odsuzovaného podnikání se do budoucna negativně projeví, kdy v propleteném obchodním světě stojí transakce na důvěře, což PMR nemá.

3 Open source jako produkt kreativní destrukce?

Jaká je přímá souvislost mezi reálnými sociologickými projekty o nezávislost a tvůrci open source software? Je zde mnoho otázek, které jsou možná zainteresované komunitě zřetelné, ale pro širší společnost je nutná komplexnější interpretace. Bezesporu je jasné, že termín Open source je soustavně kriticky zkoumán (princip filozofie), ale tradiční výklad věcí není na vyvíjející se fenomén lehce aplikovatelný. Výše uvedené kontexty jsou pouze naznačenou paralelou, kde je nutné hledat pravděpodobnost pro samotný proces vývoje OS. Proč? V krátkodobé historii se uskutečnil výrazný vývoj myšlenek „sdílení díla“. Výrazně se redefinoval pohled na nezávislost otevřených formátů dat. Mnoho uživatelů pociťuje nutnost vysvětlit problematiku z čistě fenomenologického přístupu.

Podíváme-li se na naše rozebírání „otevřenosti“ skrze *Kapitál* Karla Marxe, tak je zde silně patrná analogie Open source s termínem „nadhodnota“ - naší společnosti. Před 150 lety objevená definice byla vztahována k rané průmyslové výrobě jako negativní jev kapitalismu. Je současná „nadhodnota“ produktem vyspělosti naší společnosti? Nebo je jen negativním produktem současného ekonomického modelu?

nezávislou na Ukrajinské SSR, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Podněstří>

¹³Část území za řekou Dněstr (Podněstří) Moldavské sovětské socialistické republiky bylo různými vládami ve 20. století reemigrováno ruskými a ukrajinskými obyvateli. Aktuálně žije v Podněstří 177 156 Moldavců (31,9 %), 168 270 Rusů (30,3 %) a 159 940 Ukrajinců (28,8 %), <http://en.wikipedia.org/wiki/Transnistria>

¹⁴V porevoluční době (1992) bylo PMR podpořeno armádou Ruské federace.

Z antropologického pohledu má OS společenstvo plno pozitivních rysů jako morálka, etika a svobodná vůle. To co lidé okolo OS mají navíc jak uvádí Francise Wheen ve svém rozboru Marxův *Kapitál* je pojem „volný čas“. Volný čas je příznačná hodnota pro 21. stol., která začíná být mnohými tvůrci využívána pro podporu produktů a které nepřímo ovlivňují nezávislost společnosti na všudepřítomné komercializaci.

Současná situace již byla v hrubých rysech popsána ekonomem Josephem Schumpeterem,¹⁵ který rovinu změn nazývá kreativní destrukce (Creative destruction). Ve svém díle *Kapitalismus, socialismus a demokracie* (Capitalism, Socialism and Democracy) je termín používán k popisu procesu transformace, který doprovází radikální inovaci. Inovačním vze-
stupem je zde dlouhodobý hospodářský růst, který zničí hodnotu zavedených společností a které využívaly určité ekonomické míry monopolu moci. Současná finanční krize již startuje u mnoha firem skutečnou kreativní destrukci, což pro svět Open source může mít jen pozitivní efekty. V lednovém vyjádření výkonného ředitele Microsoftu Stevena A. Balmera jsme slyšeli oznámení, že ve firmě dochází k velké redukci a že jejich model není schopen k odrazu ze dna.¹⁶ Tak tedy, co vzroste, co se utlumí a co zanikne? Příjmy z operačních systému Windows poprvé v historii padají, předinstalované Linuxové distribuce do nových notebooků v obchodních řetězců logicky snižují a podporují zdravou obchodní soutěž. Linux se ukazuje být velice populární: jeho průnik k uživatelům se rozšířil na telefony, televizní set-top boxy a na nové produkty jako 200 dolarové laptopy. Celý tento trend okomentoval ředitel neziskové společnosti Linux Foundation Jim Zemlin: „Společnosti jako Intel a Qualcomm, které vyrábějí mikročipy budou najímat Linuxové talenty, jak jen to bude možné.“

4 Open source demonstrace?

Paralely tak napomáhají určovat cestu vývoje v celkové sociologicko-filozofické rovině společnosti a testují současné klíčové faktory. Je tedy Open source jako fortifikace na moravském pomezí nepřírozeným produktem soudobých mocenských poměrů? Kdo tedy v budoucnosti bude financovat vývoj Open source aplikací a kde bude v závislosti na něj protěžováno hospodaření? Nejčerstvější sovisející kauzou je nedaleký Městský obvod Ostrava-Jih,¹⁷ který je vzorovým důkazem, že české mocenské poměry a hlavně legitimní lobbying je nevládný k ctnostným ideálům mnoha nadšenců. Výmluvou zastupitelstva úřadu je otázka kompatibility a problémy s aplikacemi, určenými jen pro MS Windows.¹⁸

Stejná, současná, ale odvážnější analogie se vyskytuje od roku 2004, kde kontroverzní vlády zemí jako Venezuela a Kuba zahájily program přechodu na svobodné softwary. Následně v rozhovoru pro news.com spoluzakladatel společnosti Microsoft Bill Gates označil Open source za současnou formu komunismu, aby tak dezorientoval veřejnost pošpiněním

¹⁵http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Schumpeter

¹⁶<http://www.nytimes.com/2009/01/26/technology/26spend.html>

¹⁷Vzorový úřad, kde se používají distribuce Linuxu na 10 serverech a 285 pracovních stanic.

¹⁸<http://www.root.cz/clanky/ostrava-jih-prechazi-pod-tlakem-linux-windows/>

pověsti linuxové komunity. Není se tedy čemu divit, že společnosti jako Microsoft Cor. lobbují ve velkém i u těchto vlád, které stále úspěšně odolávají tlaku softwarového monopolu. Klíčem k jejich postoji je zde důsledná víra přenosu revolučních ideálů (samozřejmě vlastních mocenských cílů) a silná protiamerická kampaň.

Další, ale o mnoho „podvratnější“ činností vůči všemu komerčnímu je čisté pirátství a to oficiální íránská distribuce Windows, Adobe, Autodesk, etc. pod značkou LORD, která se vyskytuje na pultech v přepočtu za pouhých 300,- Kč. Bohužel Írán v boji s monopolem nemá jasnou politickou koncepci jako třeba Venezuela a tudíž je a bude do budoucna odsuzováno jako PMR s obchodem se zbraněmi.¹⁹

Přesto popularita Open source stoupá, jak nám vychází z prestižní statistiky W3Counter, kde na referenční skupině 64 miliónů unikátních adres bylo v roce 2007 zjištěno 1,26 % uživatelů Linuxu, tak už v dubnu 2009 je zaznamenáno 2,16 % instalací.²⁰ Zrození internetu stálo na poskytovatelích služeb a proto se nerozšířili systémy jako Prodigy nebo The Source.²¹ Internet do té doby omezen pouze na vládní, akademické, výzkumné a firemní nastavení byl v roce 1992 otevřen pro komerční subjekty a urychlil se tak vývoj Internetu směrem k informačnímu a komunikačnímu zdroji pro spotřebitele a podniky. Linux nikdy nebyl v držení akademiků a výzkumníků. Proč se tedy nerozšířil dříve? Nebo čeká na zkrocení konkurence jako u Internetu populárním operačním systémem Ubuntu v době světové krize?

5 Public relations

Nejvýznamnější postavou volného sdílení a volného modifikování je Richard M. Stallman. Jako první začal bojovat právně proti komercializaci myšlenek, což vedlo podle něj k uzavírání samotného software. V roce 1985 založil neziskovou organizaci *Free Software Foundation* (FSF),²² která zejména právně podporovala projekt GNU. Licence spravované nadací prošly mnoha změnami, ale ve svém základu se jednalo o kosmetické úpravy. Pomyšlnou ránou pro komunitu bylo vzniklé schizma v roce 1998, kde založená organizace *Open Source Initiative* (OSI) vychází ze stejných myšlenek jako FSF, ale rozdíl je víceméně sémiotický. OSI na sebe strhla většinu komunity, získala mnoho vznikajících firem a současně obhospodařuje desítky open source softwarových licencí.

Porovnáme-li vývoj společností s dynamickým vstupem na scénu myšlenek sdružení *Creative Commons* (CC), tak zjišťujeme, že OSI ve své síle mnoho ztrácí. Proč? Zakladatel CC Lawrence Lessig je právník a autor mnoha publikací, tedy člověk s kritickým celospolečenským pohledem na problematiku autorsko-právních otázek. Ve své knize *Svobodná kultura* (Free Culture) zejména v historických paralelách sumarizuje hlavní myšlenky, které

¹⁹František Zachoval: Digitální lobbing / Digital Lobbying. Flash Art, No. 4, 2008

²⁰<http://www.w3counter.com/globalstats.php>

²¹http://en.wikipedia.org/wiki/Online_service

²²<http://programujte.com/?akce=clanek&cl=2006021202-historie-open-source-a-free-software-1-cast>

jsou základem pro snadné pochopení samotné problematiky. Z podstaty své právní profese jde dál a odstartoval snahy licenčních podmínek CC lokalizovat do dalších právních řádů. CC má globální aspiraci, která je sice obtížně realizovatelná, ale implementační proces proběhl již v desítkách zemí světa.²³ Mikrospolečenství uživatelů licencí CC svou dynamikou a pozitivní PR je pro nejednotné a hlavně nesrozumitelné Open source hnutí stále aktuální inspirací a výzvou.

6 Závěr

Zde zmíněné reálné historické a současné modely vytváří obraz situací Open source společenství vůči Open society. OS chybí kromě povedeného loga – styl komunikace s veřejností a prezentace myšlenek. Roztříštěnost samotné komunity např. v částečné nedůvěře komunity vůči projektu Ubuntu a nedůslednost v kooperaci s výrobcí hardware. Z organizačního pohledu zde není silná osobnost, která by spojila ušlechtilé zájmy v jednotný, jasný program a cíl. Nepostradatelnou rovinou prezentace vnímám v marketingu, kde třeba CC je v dnešních dnech denně skloňována s přechodem licencování článků na celosvětové informační bráně Wikipedia. Díky globalizaci a internetové síti na nás čeká do budoucna mnoho nástrah co se týká komercializace myšlenek a v poslední době osobní bezpečnosti, která ve spojení s proprietárními nástroji zdravě paranoidního člověka velice znervózňuje.

Celkově Open source má skvělou startovní pozici, jelikož se odlišuje od všech svých předchůdců tím, že je okolím vnímán v podstatě pozitivně. Komunita má oproti zde uvedeným reálným projektům docela reálný potenciál posunout společnost směrem k relativní osobní svobodě a demonstrovat tak svou pozici proti monopolu, který se zdá být v budoucnu plošně nebezpečný.

Literatúra

- [1] BEY H.: Dočasná autonomní zóna. Překlad: Blumfeld, 2004, 1. vydání, ISBN 80-903452-1-2
- [2] LESSIG, L.: Free Culture, How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity Hardcover. The Penguin Press, 2004, ISBN 1594200068
- [3] MASON, M.: The Pirate's Dilemma. Londýn : Penguin Books, 2008
- [4] MARX, K.: Kapitál: kritika politické ekonomie. Praha : Svoboda, 1978–1980

²³František Zachoval: Demýtizace licencí Creative Commons. Ikaros [online]. 2008, roč. 12, č. 12 [cit. 2009-04-26]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.ikaros.cz/node/5131>. URN-NBN:cz-ik5131, ISSN 1212-5075.

- [5] SCHUMPETER, J. A.: Kapitalismus, socialismus a demokracie (z angl. orig: Capitalism, Socialism and Democracy). Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004 (orig. 1942), ISBN 80-7325-044-6
- [6] SLAČÁLEK O.: Od revoluce k potulce. In A2, 08/2005, ISSN 1803-6635
- [7] WIHODA, M. – KOUŘIL, P.: Česká kastelologie na rozcestí? In Archaeologia historica 27/2002, ISSN 0231-5823, ISBN 80-7275-031-3
- [8] WIHODA, M. – KOUŘIL, P.: Wüstehubové / Ďáblovo plémě nebo tvůrčové kulturní krajiny? In Časopis Slezského zemského muzea, ISSN 0323-0627
- [9] WHEEN F.: Marxův Kapitál. Praha 2007
- [10] ZITTRAIN, J. L.: The Future of Internet – And How to Stop It. USA : Yale University Press, 2008

Kontaktná adresa

František ZACHOVAL (MgA.),
DigiLab AVU v Praze, U Akademie 4,
170 22 Praha,
zachoval@avu.cz

Abstrakty ukážok a prezentácií

**Fakulta riadenia a informatiky
Žilinská univerzita**

**OTVORENÝ SOFTVÉR VO VZDELÁVANÍ,
VÝSKUME A V IT RIEŠENIACH**



**Zborník príspevkov medzinárodnej konferencie
OSSConf 2009**

**2.–5. júla 2009
Žilina, Slovensko**